

Universiteit Leiden

TERRORISTISCHE DREIGING IN NEDERLAND

DE RISICOPERCEPTIE EN MOGELIJKHEDEN VOOR RISICOCOMMUNICATIE

SAMENVATTING

Marieke Liem, Sanneke Kuipers en Jessica Sciarone

Dit onderzoek is in opdracht van het Wetenschappelijke Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid uitgevoerd door:

Dr. M.C.A. Liem
Dr. S. L. Kuipers
J. Sciarone, MA, MSc

© 2018, WODC / Liem/ Kuipers/ Sciarone/ Universiteit Leiden

Omslagontwerp: Oscar Langley
www.oscarlangley.com

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het WODC.

1. Inleiding

In de afgelopen tien tot vijftien jaar hebben in diverse Europese landen grootschalige terroristische aanslagen plaatsgevonden, waaronder in Parijs (januari en november 2015), Brussel (maart 2016), Nice (juli 2016), Berlijn (december 2016), Londen (maart 2017), Stockholm (april 2017), Manchester (mei 2017), wederom Londen (juni 2017) en Barcelona (augustus 2017). In de zomer van 2017 onderzocht de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) de terroristische dreiging geuit richting het EK-voetbal voor vrouwen (Volkskrant, juli 2017). Ook werd in augustus 2017, op last van de politie, een concert in de Maassilo van de Amerikaanse popgroep Allah-Las afgelast in verband met een terrorismedreiging (NOS.nl, 2017). Volgens de rijksoverheid is thans de kans op een aanslag in Nederland reëel: het huidige dreigingsniveau is ingeschaald op substantieel. Volgens de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) komt de grootste dreiging momenteel uit de jihadistische hoek (NCTV, 2017a).

Recente aanslagen en dreigingen hebben mogelijk invloed op de risicobeleving van de Nederlandse bevolking met betrekking tot het risico op een terroristische aanslag. Uit de Risico- en Crisisbarometer (RCB) van het voorjaar van 2017 blijkt dat de angst voor een terroristische aanslag in Nederland iets is toegenomen (NCTV, 2017j). Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat de risicobeleving van de bevolking van een land toeneemt naar aanleiding van een aanslag in een ander, westers land. Zo concludeerde Sjöberg (2005) op basis van Zweedse data bijvoorbeeld dat, na de aanslagen in New York en Washington D.C. op 11 september 2001, ook in Zweden sprake was van een verhoogde risicoperceptie.

Dit onderzoek

Het is onduidelijk of en in hoeverre de aanslagen in nabijgelegen landen ook van invloed zijn op de risicobeleving van de Nederlandse bevolking. Niet alleen aanslagen in buurlanden kunnen van invloed zijn op de risicoperceptie in Nederland,¹ maar ook het, door de overheid ingeschaalde, dreigingsniveau. De vraag rijst of en in hoeverre het relatief langdurig hoge dreigingsniveau (substantieel, niveau vier van vijf, sinds maart 2013) de risicoperceptie van de Nederlandse bevolking beïnvloedt. Onderzoek laat zien dat terroristische aanslagen tot gedragsveranderingen onder de bevolking kunnen leiden, zoals veranderingen in mobiliteit en stemgedrag (Baird e.a. 2015; Huddy e. a. 2005; Mumpower e. a. 2013; Rubin e. a. 2005). Of dit ook gebeurt in het geval van een

¹ In het kader van dit onderzoek hebben we ons gericht op negen aanslagen, te weten: de aanslagen in Parijs in januari en November 2015, Brussel in maart 2016, Nice in juli 2016, Berlijn in december 2016, Londen in maart 2017, Stockholm in april 2017, Manchester in mei 2017 en nogmaals Londen in juni 2017.

terroristische dreiging is tot op heden niet duidelijk. Tevens bestaat onduidelijkheid over de mogelijkheden waarop de overheid kan communiceren over een eventuele terroristische dreiging.

Om helderheid te verschaffen in bovenstaande onduidelijkheden zijn de volgende vragen opgesteld: *“Wat is de risicobeleving van de Nederlandse bevolking inzake terroristische dreiging?”* En *“wat zijn passende mogelijkheden voor de Nederlandse overheid om te communiceren over terroristische dreiging en over het (contra-)terrorismebeleid?”* Ten behoeve van dit onderzoek zijn bovenstaande vragen uitgewerkt in de volgende deelvragen:

1. Wat is de risicobeleving van terrorisme en wat zijn (eventuele) verschillen in de risicobeleving onder de Nederlandse bevolking?
2. Wat is de perceptie van de Nederlandse bevolking inzake communicatie vanuit de overheid over terrorismedreiging?
3. Wat is het kennisniveau van het actuele dreigingsniveau en het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) van de Nederlandse bevolking?
4. In hoeverre is de risicobeleving onder de Nederlandse bevolking geassocieerd met zelfgerapporteerd mijdingsgedrag?
5. Wat zijn de mogelijkheden voor de overheid om te communiceren inzake terroristische dreiging en het (contra-)terrorismebeleid?

Om deze vragen te beantwoorden hebben we gebruik gemaakt van een vijftal methoden, te weten:

- Een literatuurstudie;
- Een analyse van bestaande veiligheidsmonitoren (de Risico- en Crisisbarometer (RCB) van de NCTV en het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) van het Sociaal Cultureel Planbureau, SCP);
- Een online enquête speciaal uitgezet voor dit onderzoek onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking, het zogenaamde LISS-panel, bestaande uit 1.077 respondenten;
- Een trendanalyse van Google zoekopdrachten en een analyse van de top 25 Google zoekresultaten voorafgaand aan en volgend op een aanslag; en
- Interviews met zestien professionals op het gebied van risicoperceptie en risicocommunicatie.

Deze studie bestaat uit drie delen, waarbij in het eerste deel aandacht wordt besteed aan het de methoden en het theoretisch raamwerk. In het tweede deel worden de empirische bevindingen gepresenteerd en in het derde deel worden de conclusies en reflectie weergegeven.

2. De risicoperceptie met betrekking tot terrorisme in theorie

Risicoperceptie kan worden gezien als een combinatie van een objectieve dreiging en commotie, waarbij commotie wordt bepaald door de mate waarin men betekenis en zin kan geven aan een gebeurtenis (Furedi, 2007). Onderzoek toont aan dat de kloof tussen statistische waarschijnlijkheid van risico's en de individuele beleving van risico met name groot is in beleidsdomeinen die betrekking hebben op veiligheid en gezondheid (Renn, 2015). Burgers kunnen dan de statistische waarschijnlijkheid dat een terroristische aanslag hen treft overschatten. De literatuurstudie bracht naar voren dat daarnaast onderscheid bestaat tussen persoonlijke en collectieve risicobeleving. Persoonlijke risicobeleving lijkt samen te hangen met de angst zelf getroffen te worden door een aanslag, terwijl collectieve risicobeleving het risico betreft dat een terroristische aanslag andere mensen in de eigen samenleving treft (Huddy e.a. 2002).

Factoren van invloed op de risicoperceptie

Tevens blijkt uit de literatuurstudie dat een aantal factoren van invloed is op de risicoperceptie.

- *Tijd*: recente aanslagen zijn een belangrijke factor die de risicoperceptie beïnvloeden. Zo concludeerden McArdle e.a. (2012) dat het gevoel van onveiligheid wordt vergroot naar aanleiding van een aanslag, maar stabiliseert na maximaal twee jaar: deze stabilisatie is echter wel op een hoger niveau dan voor de aanslag.
- *Persoonskenmerken*: de persoonlijke en collectieve risicobeleving worden beïnvloed door geslacht, leeftijd, inkomen, politieke voorkeur, opleidingsniveau en religie (Mumpower e.a. 2013; Sjöberg 2005; Skitka, Bauman en Mullen, 2004). Door de bank genomen zien vrouwen grotere risico's dan mannen, zien ouderen meer risico's dan jongeren en zien lager opgeleiden meer risico's dan hoger opgeleiden (ibid.).
- *Emoties*: met name emoties als woede, angst en verdriet, zijn van invloed op risicobeleving (Fisschhof e.a. 2003). Zo leidt woede tot optimisme en lagere inschatting van risico's ten aanzien van terrorisme, terwijl angst juist tot een hogere risicobeleving leidt (ibid.).
- *Kenmerken van een aanslag*: zichtbare beelden van een terroristische aanslag leiden tot een verhoogde risicoperceptie (Sunstein, 2003). Tevens blijkt uit de literatuur dat zichtbare

(contra-)terrorismemaatregelen de risicoperceptie van burgers kunnen vergroten (zie bijvoorbeeld: Friedman, 2011 of Jervis, 2002).

Aanpassingen in het gedrag naar aanleiding van een terroristische aanslag

Uit de literatuur blijkt dat verhoogde risicoperceptie tot aanpassingen van het gedrag door burgers kan leiden. Zo kan het voorkomen dat mensen na een aanslag bepaalde locaties vermijden of minder gebruik maken van openbaar vervoer (Rubin e.a. 2005).

3. Passende mogelijkheden voor risico- en crisiscommunicatie² in theorie

Niet alleen wordt de risicobeleving van de bevolking beïnvloed door risico- en crisiscommunicatie, ook het vertrouwen van de burger in de overheid. Wanneer regelmatig loos alarm afgegeven wordt door bijvoorbeeld de overheid, neemt het vertrouwen in en de geloofwaardigheid van het alarmeringssysteem af (Bos e.a. 2011) en daardoor ook het vertrouwen in de overheid. Vertrouwen in de overheid is juist van grote invloed op de effectiviteit van risico- en crisiscommunicatie (Fisher-Liu e.a. 2016a).

Daarnaast blijkt uit de onderzoeksliteratuur, dat de rol van het medium ook een rol speelt bij de effectiviteit van risico- en crisiscommunicatie. Zo is het van belang om verschillende mediavormen, zoals tekst en beeld, te gebruiken. Burgers hechten meer geloofwaardigheid aan informatie door het gelijktijdig vernemen van nieuws uit verschillende bronnen (Fisher-Liu e.a. 2016b). Daarnaast blijkt dat door blootstelling aan meer mediaberichtgeving over een bepaald risico, de risicoperceptie vergroot wordt (Slone, 2000).. Sociale media lijken het informatieproces te versnellen, zowel in de berichtgeving van overheid naar burgers, als tussen burgers onderling. Berichten via sociale media kunnen dus enerzijds sneller geruststellen en anderzijds kunnen geruchten sneller de ronde doen (Eriksson en Olsson, 2016; Ferris e.a. 2016; Houston e.a. 2016; Keim en Nooij, 2011). Uit de literatuur blijkt tevens dat *best practices* van risico- en crisiscommunicatie door de overheid zich kenmerken door transparantie, proactief informeren en het bieden van een handelingsperspectief (Seegers, 2006).

² Een onderscheid tussen risicocommunicatie en crisiscommunicatie is van belang: "risicocommunicatie omvat voorlichting en communicatie over risico's waaraan mensen kunnen blootstaan voordat een ramp [of incident] zich voordoet. Crisiscommunicatie vindt plaats tijdens of kort nadat een ramp [of incident] zich heeft voorgedaan." <https://www.communicatierijk.nl/vakkennis/r/risico--en-crisiscommunicatie>. In verband met de terroristische dreiging waar dit onderzoek op focust hebben wij in plaats van ramp ook de mogelijkheid van een incident toegevoegd tussen haakjes.

4. De risicobeleving in Nederland ten aanzien van terroristische dreiging

Uit een analyse van eerdere metingen van de RCB en het COB blijkt, dat de zorgen om een terroristische aanslag in Nederland sinds 2012 zijn toegenomen. Een trendanalyse van de Googlezoekopdrachten wees uit dat na alle negen aanslagen in de periode januari 2011 en juni 2017 een piek waar te nemen was in de zoektermen “terrorisme Nederland” en “aanslag Nederland”. De pieken nam af naarmate de aanslagen sneller na elkaar plaatsvonden: gewenning zou deze tendens kunnen verklaren. Uit de online enquête onder het LISS panel, specifiek uitgezet voor dit onderzoek, bleek dat de individuele risicobeleving lager was dan de collectieve risicobeleving (de respondent maakte zich meer zorgen om een aanslag in hun woonplaats dan om zelf slachtoffer te worden van een aanslag). Dit fenomeen staat in de wetenschappelijke literatuur ook wel bekend als de *optimism bias*: het individu onderschat de kans om zelf slachtoffer te worden van een aanslag terwijl het risico dat anderen slachtoffer worden juist wordt overschat (Caponecchia, 2012).

5. Perceptie van (risico)communicatie over terroristische dreiging

Sinds 2012 is het vertrouwen in de overheid iets gedaald: van 51 procent in 2012 naar 48 procent in het voorjaar van 2017, zo bleek uit een analyse van eerdere metingen van de RCB's. Uit de literatuur blijkt dat vertrouwen een belangrijke factor is voor de effectiviteit van risico- en crisiscommunicatie: de boodschap wordt sneller aangenomen en het angstgevoel wordt gereduceerd (Fisher-Liu e.a. 2016a; Rogers e.a. 2007; Seeger, 2006). In de online enquête hebben we specifiek bevraagd in hoeverre men vertrouwen had in de overheid met betrekking tot het *voorkomen* van een terroristische aanslag. Circa 85 procent van de respondenten vond dat de overheid ‘redelijk’, ‘voldoende’ of ‘goed’ handelde om een terroristische aanslag te voorkomen. Echter, iets meer dan de helft van de respondenten (50,2%) was van mening dat de Nederlandse overheid nauwelijks *in staat* is om een terroristische aanslag te voorkomen. Een voorzichtige conclusie die hieraan verbonden kan worden is dat de overheid middels haar communicatie in staat is een reëel beeld te scheppen van haar activiteiten en mogelijkheden wat betreft het voorkomen van een aanslag.

6. Het kennisniveau van het actuele dreigingsniveau en het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN)

De kennis van de Nederlandse bevolking van het generieke rampenbeleid is de afgelopen jaren afgenomen, zo blijkt uit eerdere metingen van de RCB: in 2012 was nog een derde van de respondenten hier bekend mee, dit daalde naar een op zeven in 2016. De bevindingen uit de enquête uitgezet onder het LISS-panel bevestigde dit beeld: het actuele dreigingsniveau, het DTN, de

activiteiten van de NCTV en de website crisis.nl waren vrij onbekend onder de respondenten. Voorlichting en informatie blijkt echter volgens wetenschappelijk onderzoek de beste manier zijn om een overreactie ten aanzien van terrorisme risico's tegen te gaan (Sunstein, 2003). Desalniettemin beargumenteert Sunstein dat een grote hoeveelheid aan informatie nodig is om de effecten van sterke emotie tegen te gaan (ibid.).

Tevens blijkt uit een trendanalyse van Google zoekopdrachten dat de term "DTN" niet vaker gebruikt werd na de negen aanslagen, terwijl op de term juist wel "dreigingsniveau" vaker gezocht werd. Burgers lijken dus wel op zoek naar informatie over het dreigingsniveau na een terroristische aanslag en de betekenis hiervan voor Nederland. Deze informatiebehoefte komt overeen met onderzoeksresultaten over communiceren in het kader van het (contra-)terrorismebeleid: communicatie door de overheid zou vooral moeten gaan over het voorlichten en geruststellen van de burger met betrekking tot het risico dat zij lopen (Braithwaite, 2017).

Het gevoel van onveiligheid gerelateerd aan een terroristische aanslag lijkt toe te nemen, zo blijkt uit eerdere basismetingen van de RCB, terwijl tegelijkertijd een afname van de kennis over beleid en risicocommunicatie zichtbaar is. Dit kan mogelijk bijdragen aan minder vertrouwen in de overheid. Wanneer de burger niet duidelijk voor ogen heeft hoe te handelen voor, tijdens of na een aanslag, kan onrust ontstaan. Uit zowel de gesprekken met de professionals als de literatuur blijkt dat het bieden van een handelingsperspectief voorafgaand en volgend op een aanslag uitkomst kan bieden (Deisler, 2002).

7. Aanpassingen in het gedrag naar aanleiding van een dreiging

Ondanks een zichtbare stijging in risicobeleving, zagen we dat mijdingsgedrag gerelateerd aan terroristische dreiging of volgend op een aanslag relatief laag is. Mijdingsgedrag is de drang om een bepaalde activiteit of een bepaald gebied te ontwijken uit angst (Nellis, 2009). Uit de verschillende analyses (zowel van het RCB, de trendanalyse van Google zoekopdrachten en de online enquête uitgezet voor dit onderzoek) bleek dat, ondanks het relatief geringe effect, het vermijden van drukke plekken als gevolg van een aanslag het meest voorkwam. Uit de online enquête uitgezet voor dit onderzoek bleek tevens dat 40 procent van de respondenten aangaf een buitenlandse bestemming met een verhoogd risico bewust te vermijden. Over het algemeen lijkt het erop dat, zoals blijkt uit zowel de online enquête als een analyse van eerdere RCB's, dat mijdingsgedrag relatief zeldzaam is.

8. Mogelijkheden voor communicatie vanuit de overheid ten aanzien van terrorisme

Uit enquêtevragen over informatiebehoefte, blijkt 53 procent van de respondenten vindt dat de overheid de burger ongevraagd moet informeren hoe te handelen tijdens een terroristische aanslag. Tevens blijkt uit de online enquête dat dit geldt voor informatie over veranderingen in het dreigingsniveau in Nederland. Deze uitkomsten komen overeen met de resultaten uit eerdere metingen van de RCB. Over het eigen handelen door de burger met betrekking tot preventie en over de manier waarop de overheid bijdraagt aan het voorkomen van een terroristische aanslag, wil de burger zelf de informatie kunnen vinden. Dit komt tevens overeen met eerdere analyses van het RCB. Tijdens de gesprekken met een aantal professionals werd kwam naar voren dat het van belang is te differentiëren tussen subgroepen in de Nederlandse samenleving omdat de informatiebehoefte verschilt per subgroep.

Uit de online enquête blijkt dat hoewel de traditionele media zoals de tv, kranten en de radio ook vaak gebruikt worden voor het vergaren van nieuws (zoals blijkt uit zowel het LISS-panel als de RCB's), een derde van de respondenten sociale media gebruikt om op de hoogte te blijven van het nieuws; WhatsApp en Facebook blijken de meest gebruikte sociale media zijn.

9. Tot slot

De zorgen in Nederland over een terroristische aanslag lijken vooral betrekking te hebben op een mogelijke aanslag in de woonplaats van de respondent of elders in Nederland, en niet zozeer op de eigen betrokkenheid. Deze collectieve angst zou verminderd kunnen worden door middel van transparante communicatie door de overheid over de reële terroristische dreiging in Nederland. Het merendeel van de LISS-panel respondenten had vertrouwen in de overheid met betrekking tot overheidsoptreden om een terroristische aanslag te voorkomen. Mijdingsgedrag bleek onder burgers relatief weinig voor te komen.

De mogelijkheden voor communicatie vanuit de overheid liggen op meerdere vlakken. Zo kan een gedifferentieerde aanpak door de overheid het bereik van de boodschap naar de burger vergroten. Meerdere malen kwam uit de interviews naar voren dat de "Nederlandse burger" niet bestaat, en rekening dient te worden gehouden met de verschillende subgroepen binnen de Nederlandse samenleving: zo zijn jongeren bijvoorbeeld vaker actief op sociale media dan ouderen. Een ander voorbeeld betreft het verspreiden van informatie over de inzet van de overheid om een terroristische aanslag te voorkomen. Respondenten gaven aan deze informatie te willen vinden wanneer zij daarnaar op zoek zijn. Tegelijkertijd gaven zij aan juist actief geïnformeerd te willen worden over veranderingen in het dreigingsniveau. Er zou in dergelijke gevallen gekozen kunnen

worden om in het eerste geval de informatie weer te geven op websites van de overheid, waarbij in het tweede geval sociale media wordt ingezet.

Concluderend wijzen deze resultaten erop, dat de Nederlandse bevolking relatief nuchter reageert op aanslagen in buurlanden en op de mogelijke risico's van een terroristische dreiging. Daarnaast lijkt de langdurige inschaling van het dreigingsniveau op 'substantieel' weinig invloed te hebben op het gedrag van de Nederlandse bevolking. Passende mogelijkheden voor communicatie vanuit de overheid dienen dan ook vooral toegespitst te zijn op het communiceren van een heldere, duidelijke boodschap, waarbij het doel en de doelgroep van de boodschap niet uit het oog verloren wordt.

Bronnen

- Baird e.a. (2015). Perceived Risk and Voting Behavior. In: Kothari, V., (eds.) Proceedings of the 1982 Academy of Marketing Science (AMS) Annual Conference. Springer, Cham.
- Bos e.a. (2001). Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement en de Universiteit van Amsterdam (COT/UVA), Cry Wolf: Een fenomeenonderzoek, Den Haag.
- Braithwaite, A. (2013) The Logic of Public Fear in Terrorism and Counter-terrorism, *J Police Crim Psych* (2013) 28:95–101.
- Caponecchia, C. (2012). Relative Risk Perception for Terrorism: Implications for Preparedness and Risk Communication. *Risk Analysis*, 32(9) 1524-1534.
- Deisler Jr., P. F. A Perspective on Risk Analysis as a Tool for Reducing the Risks of Terrorism, *Risk Analysis*, Vol. 22, No. 3, pp. 405-413, 2002.
- Eriksson, M. & Olsson, E.K. (2016). Facebook and Twitter in Crisis Communication: A Comparative Study of Crisis Communication Professionals and Citizens. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 24(4), 198-208.
- Ferris, T. e.a. (2016). Studying the Usage of Social Media and Mobile Technology during Extreme Events and Their Implications for Evacuation Decisions: A Case Study of Hurricane Sandy. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 34(2), 204-230.
- Fisher-Liu e.a. (2016a). Communicating crisis uncertainty: A review of the knowledge gaps. *Public Relations Review*, 42, pp. 479-487.
- Fisher-Liu e.a. (2016b). Social Media Use During Disasters: How Information Form and Source Influence Intended Behavioral Responses, *Communication Research*, 43(5), pp. 626-646.
- Fisschoff e.a. (2003). Judged Terror Risk and Proximity to the World Trade Center, *Journal of Risk and Uncertainty*. 26(2-3), 137-151.
- Furedi, F., (2007). The only thing we have to fear is the 'culture of fear' itself. Laatst bezocht op 5 februari 2018.
<http://www.spiked-online.com/newsite/article/3053#.WrlIbGaB29a>
- Friedman, B.H., (2011). Managing Fear: The Politics of Homeland Security. *Political Science Quarterly*, 126(1), pp. 77-106.
- Houston et al. (2016). Social Media and Disasters: a Functional Framework for Social Media use in Disaster Planning, Response, and Research. *Disasters*, 39(1), 1-22.
- Huddy e.a. (2002). The Consequences of Terrorism: Disentangling the Effects of Personal

- and National Threat. *Political Psychology*, 23(3), 485-509.
- Huddy e.a. (2005). Threat, Anxiety, and support of Antiterrorism Policies, *American Journal Of Political Science*, 49(3), 593-608.
- Jervis, R., (2002): An Interim Assessment of September 11: What Has Changed and What Has Not? *The journal of Public and International Affairs*, 117(1), pp. 37-54.
- Keim, M. E. & Noji, E. (2011). Emergent use of Social Media: a New Age of Opportunity for Disaster Resilience. *American Journal of Disaster Medicine*, 6(1), 47-54.
- McArdle e.a. (2012). The Dynamics of Evolving Beliefs, Concerns, Emotions and Behavioural Avoidance Following 9/11: A Longitudinal Analysis of Representative Archival Samples. *Risk analysis*, 32(4), 744-761.
- Mumpower e.a. (2013). Psychometric and Demographic Predictors of the Perceived Risk of Terrorist Threats and the Willingness to Pay for Terrorism Risk Management Programs. *Risk Analysis*, 33(10), 1802-1811
- NCTV. (2017a). *Risico-en Crisisbarometer: Basismetings juni 2012*.
https://www.nctv.nl/binaries/basismetings-def-jun12_tcm31-32355.pdf
- NCTV. (2017j). *Risico- en Crisisbarometer: Basismetings voorjaar 2017*. Laatst bezocht op 24 juli 2017.
https://www.nctv.nl/binaries/B1186%20NCTV%20Risico%20en%20Crisisbarometer%20voorjaar%202017_tcm31-263116.pdf
- Nellis, A.M., Gender Differences in Fear of Terrorism, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 25, no. 3, pp 322-340, 2009.
- NOS.nl, Popconcert Rotterdam afgelast vanwege terreurdreiging, 23 augustus 2017, laatst bezocht op 22 januari 2018.
<https://nos.nl/artikel/2189465-popconcert-rotterdam-afgelast-vanwege-terreurdreiging.html>
- Renn, O. (2015). Risikowahrnehmung in der Bevölkerung-implikationen für das Sicherheitsempfinden. *Zeitschrift für Außen-und Sicherheitspolitik*, 8(1), 49-67.
- Rogers e.a. (2007). Mediating the social and psychological impacts of terrorist attacks: the role of risk perception and risk communication, *International Review of Psychiatry*, 19(3), 279-288.
- Rubin e.a. (2007). Enduring Consequences of Terrorism: 7-month follow-up survey of reactions to the bombings in London on 7 July 2005. *British Journal of Psychiatry*, 190, 350-356.
- Seeger, M.W., Best Practices in Crisis Communication: An Expert Panel Process, *Journal of Applied Communication Research*, Vol. 34, No. 3, pp. 232-244, 2006.
- Sjöberg, L., (2005). The perceived risk of terrorism. *Risk Management*, 7(1), pp. 43-61.
- Skitka, L.J., Bauman, C.W., Mullen, E., (2004). Political Tolerance and Coming to Psychological Closure Following the September 11, 2001, Terrorist Attacks: An Integrative Approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(6), 743-756.
- Slone, M., (2000). Responses to Media Coverage of Terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 44(4), 508-522.
- Sunstein, C.R., (2003). Terrorism and Probability Neglect. *Journal of Risk and Uncertainty* 26(2-3), 121-136.
- Volkskrant.nl, IS roept op tot aanslag tijdens EK vrouwenvoetbal; bronnen gaan niet uit van een ernstige dreiging, 12 juli 2017, laatst bezocht op 18 december 2017.
<https://www.volkskrant.nl/buitenland/is-roept-op-tot-aanslag-tijdens-ek-vrouwenvoetbal-bronnen-gaan-niet-uit-van-ernstige-dreiging~a4505899/>